

TABOR PRI DORNBERKU

MARJAN ZAGAR

Čeprav 22. maja ni bil velik svetovni dan, Vipavačanom pa je bil velik. Vse življenje se bodo spominjali, da se v tistem trenutku zgodila ena od največjih tragedij. V tistem trenutku se je začela poteka, ki je trajala do leta 1945. V tistem trenutku se je začela poteka, ki je trajala do leta 1945. V tistem trenutku se je začela poteka, ki je trajala do leta 1945. V tistem trenutku se je začela poteka, ki je trajala do leta 1945.

SPREJETO NA SEJI RAZREDA
ZA PRIRODOSLOVNE IN MEDICINSKE VEDE
DNE 10. JUNIJA 1964

Majhno ruralno naselje z značilnim imenom Tabor v neposredni bližini nad Dornberkom, kaže v razvoju, izoblikovanosti in položaju specifične poteze, kar vzbuja geografu posebno pažnjo. Pri tem naj omenim, da so slovenski geografi in tudi zgodovinarji posvečali taborskim naseljem le majhno pozornost, tako, da npr. doslej še nimamo študije, ki bi prikazala genezo naselij s tem tipičnim imenom. Življenje dornberškega Tabora je v mnogočem podobno življenju drugih naših primorskih naselij, ki kažejo značilen pojav opustitve nekaterih kultur v zadnjih desetletjih z istočasnim pojavom depopulacije.

Ker mi niso zgodovinski in geografski viri dopuščali, da bi se mogel poglobiti v sam nastanek in genezo Tabora, sem se pri proučitvi omejil predvsem na vprašanja položaja naselja, njegove ruralne funkcije in odnosu napram sosednjemu Dornberku.

Prirodne razmere

Površje. Flišno južno obrobje srednje Vipavske doline pri Dornberku je relativno ozko. V enotno pobočje, ki se strmo spušča izpod kraškega roba pri Trstelju v dolino Vipave, so se zarezali potočki, hudourniki in grape. Razrezali so pobočje v posamezna slemena. Eno teh slemen z nanosi seže celo dalje v dolino, da ga je morala Vipava obiti v večjem okljuku. V okljuku se je namestilo naselje Dornberk, tik južno nad njim, na slemenskem pomolu, pa so razvaline starega dornberškega gradu, v njegovih zidovih je argarno naselje Tabor. Zaključeno taborsko zemljišče je predvsem med cestama v trikotu Komen-Trstelj-Dornberk in Rihemberk-Dornberk. To je položaj na dveh flišnih slemenih, ki se naglo, v stopnjah, spuščata proti severu: prvo od Pipanovca, preko Hriba in drugo je ozko sleme vzhodno od prvega, ki poteka iznad Roženplaca, preko Čuklce in Čukle; na njem je nameščeno naselje Tabor. Obe slemeni loči globoko vrezana Dolina Potoka, kjer je opuščeni graščinski mlin Bozna. Smer obeh slemen je J—S; ker sta osojni, so tembolj izkoriščena stranska krila z dopoldanskim in popoldanskim soncem. Krila se strmo spuščajo v dolino, slabo odporno flišno pobočje pa je podvrženo odplavljanju prsti. Zato so najbolj strmi in spodnji deli pobočij pod gozdom, vinograde pa pod-

Sl. 1. Tabor pri Dornberku z okolico

pirajo vmesne ježe ali pa podzidki, da bi ublažili strmino in odplavljanje.

Svet je res primeren le za vinograde, sadovnjake in za gozd. Na najugodnejših vinogradnih površinah je nekoč rastle tudi oljka. Taborško zemljišče na jugu ne seže do flišne meje s Krasom. Res, da

imajo onkraj meje še Taborci svoje gozdne parcele, toda na južnem robu fliša, pod kraško Škrbino, imajo Kraševci svoje vinograde, posest se torej zajeda druga v drugo. Nekaj ravnega sveta imajo Taborci v dolinskem dnu Vipave in Branice izven sklenjenega vaškega ozemlja. Posest je pomešana z lastniki iz drugih naselij, njihova zemljišča segajo do bližine Ajdovščine.

Podnebje. Za vso Vipavsko dolino so značilne umirjene poteze sredozemskega podnebja. Mikroklimatske razmere, za Tabor ali vsaj

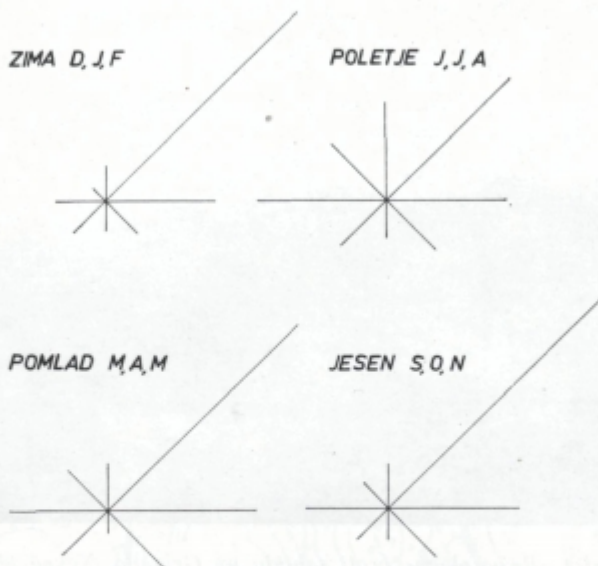

Sl. 2. Pogled z »Roženplaca« proti zahodu na Grmado. Nekoč je bilo na teh vzhodnih pobočjih več vinogradov; opuščene vinogradne terase danes porašča trava in grmoovje

za njegovo bližnjo okolico, nam niso znane, za bližnji Dornberk so nam na razpolago le podatki o padavinah, za ostale pojave pa se moramo poslužiti podatkov Ajdovščine na eni in Gorice na drugi strani. Domnevamo, da je Tabor približno vmes med njima.

Poletja so zmerno vroča, temperature so dokaj enakomerne. Po podatkih za Ajdovščino (glej oba podatka v tab. 1) in Gorico sklepamo, da je srednja julijska temperatura okoli 22° C. Ker so taborski vinogradi na obojni strani Vipavske doline in dobivajo le dopoldansko ali popoldansko sonce, morajo krajši čas sončnega obsevanja nadomestiti s čim bolj strmim soncem na močno nagnjenih tleh. Nekaj nad 60 dni na leto je povprečna dnevna temperatura nad 20° C. Jesen je topla, oktober je za poldrugo stopinjo toplejši od aprila. V 11-letnem povprečju ima oktober 0,5 dni temperature nižje od 0° C. Jesenske pozebe škodujejo edino koruzi, povprečno nastopijo šele v prvih dneh novembra, izjemno pa tudi že proti koncu oktobra. Pomlad je zgodnja.

V marcu je povprečno osem dni temperatura pod 0°C , v aprilu 0,6 dni, v maju pa še 0,3 dni (15). Pozne pomladne pozebe škodujejo vinogradom in sadnemu drevju. Povprečno nastopijo pozebe do sredine aprila. Močno je prizadela Taborce pozna pozeba 6. do 7. maja 1957, ki je uničila do srede hriba v višino vso letino. Zima v Vipavski dolini je res nekaj posebnega. Povprečne januarske temperature med $2,0$ in $2,7^{\circ}\text{C}$ nam ne povedo mnogo. Razmeroma toplo zimsko vreme kar naenkrat prekine vdor močno ohlajenih zračnih mas iz notranjosti in povzroči, da se živo srebro v hudih primerih spusti tudi pod -10°C

Sl. 3. *Vetrovna roža: Ajdovščina (letališče 1957)*

(Ajdovščina 10. februarja 1956 $-15,8^{\circ}\text{C}$). To je Vipavska burja. Letno je 52,3 dni temperatura pod 0°C .

Letni povpreček padavin v Dornberku je 1547 mm. Porazdeljene so tako, da pade v letni polovici nekaj več kot v zimski, toda suše so vsekakor bolj nevarne letini kot namočena leta (1. minimum februarja, max. novembra; 2. min. julija, max. septembra; 3. min. aprila, max. junija; 4. min. oktobra, max. maja). Dež posebno škoduje v času obiranja češenj. Srednja dnevna intenzivnost padavin po mesecih ni mnogo nad 10 mm, le v septembru se dnevna količina često nevarno dvigne. Visoke količine dnevnih padavin so v nagnjenem, flišnem vinogradniškem svetu, brez travne ruše, posebno nevarne zaradi odnašanja prsti. Sneg se obdrži komaj kak dan (povprečno 2,7 dni na leto). Toče so česte, vendar bijejo v ozkih, 200 m širokih, redkeje širših, pasovih. Toča pride z zahodnim vetrom in najčešče udarja v kotu južno od Roženplaca, kjer zadenejo zračne mase ob strmino proti

Tab. 1. *Temperature in padavine v Vipavski dolini*

	Januar	Februar	Marec	April	Maj	Junij	Julij	August	September	Oktober	November	December	Letno
	Temperature °C												
Ajdovščina reducirane na 32 let 1925 do 1940 (16, str. 32)	2,9	3,7	7,6	11,1	16,1	19,7	22,2	21,6	18,1	12,7	8,4	4,3	12,4
Ajdovščina 1891—1910 (16, str. 36)	2,0	3,4	6,6	10,8	15,4	19,3	21,3	20,3	16,9	12,9	7,7	4,4	11,8
Gorica 1891—1910 (16, str. 36)	2,7	4,5	8,0	12,2	16,7	20,3	22,7	22,0	18,4	13,7	7,8	4,8	12,8
	Padavine mm												
Dornberk 1925—1940 (17, str. 31)	97	62	132	112	141	145	87	126	184	168	191	102	1547
Ajdovščina 1950—1960 (15)	123	150	107	117	138	145	124	128	161	177	147	174	1671

kraškemu robu, tu se ustavi in obrne. Zadnja široka frontalna toča (1000 m širine) je leta 1956 uničila dobršen del letine v Taboru.

Med vetrovi je na prvem mestu burja, nevarna je jeseni, pozimi in pomladi, ker močno zniža temperaturo, pa tudi zaradi svoje moči (do 150 km/uro) in trajnosti (do 14 dni). Burja ruši strehe, spomladi trga še do 2 dm dolge poganke s trt, bije česnje, ki zato gnijejo, trese sadje, reže trse, ko jih drgne ob žice in suši zemljo. Pa zopet so zanimive mikroklimatske razmere. Roženplac, npr. ki ima najlepše vinarje, je tako ugodno zaklonjen, da burje sploh ne občuti. Neprijeten veter je tudi jugovzhodnik tako imenovan hrvojšček (ponekod tudi mornik). Ta veter je sicer kratkotrajen, toda posebno neprijeten pomladi in jeseni. Prinaša dež in je obdobjno tako močan, da trga grozdje, včasih je nevaren celo ljudem (preko 100 km/uro).

Naselje

Zunanja podoba in tločrt Tabora vzbujata pozornost. Že samo ime pove, da je naselje imelo v preteklosti, v času turških vpadov, obrambno funkcijo. Čudno, da se ni ohranilo še starejše ime, ki bi pričalo, da je na tem mestu stal nekoč stari Dornberk.

Za lokalne, strateške obrambne namene v preteklosti je bil položaj Tabora zares primeren. Pobočna brazda je nekoliko pomaknjena v dolino Vipave, preden se začne v spodnjem toku na široko odpirati. Grad je imel pregled po dolini navzgor in navzdol, hkrati pa tudi nad potmi na Kras. V neposredni bližini je sotočje Brańnice in Vipave.

Dornberški gospodje so bili sicer znana plemiška družina, viri jih često omenjajo, o njihovi tukajšnji posesti pa je kaj malo znanega (2, 11, 18). Bednarik piše, da so Dornberžani leta 1252 postali lastniki gradu v Taboru, vendar pa v gradu niso dolgo prebivali, dali so mu le ime, sicer pa vemo o njih več brez povezave s to posestjo. Leta 1430 se je veja Dornberžanov odselila v Videm, približno istočasno ko so Dornberžani odstopili goriškim grofom Dornberk v zameno za Tolminsko gosposčino. Bednarik piše, da so v Dornberku gospodovali po letu 1407 grofje Rabatta, da so dobili to posest od Henrika IV. Goriškega (2, str. 114—116, 18). Dalje pravi, da se omenjeni grofje za ta fevd niso brigali in da so živeli v glavnem v Gorici (2 in 18, str. 666—669). To njegovo trditev bi prav radi sprejeli. Gre namreč za obdobje turških vpadov. Če je bil stari grad Dornberk v 15. stoletju prazen, je možno, da so ga spremenili v tabor. Na Slovenskem je nastalo ime Tabor povsod zaradi obrambne funkcije naselja proti Turkom. Morda je slovenski naziv Tabor prevzet posredno ali neposredno od husitov v času husitskih vojn, husiti pa so to ime prevzeli po Svetem pismu. Po današnji obliki naselja in njegovem imenu bi sklepali, da sta oba, naselje samo in ime, nastala v času turških vpadov, nekako po letu 1469. Značilno je tudi ime Grmada v bližini naselja.

Ko je izumrla plemiška družina Rabatta, so razpadajoči grad s posestvom in dornberškim mlinom kupili grofje Coronini (2). Proti koncu 19. in v začetku 20. stoletja so kmečki posestniki in bivši koloni odkupili del graščinske posesti, vse ostalo pa je odkupil goriški trgovec Bolafijo. Ta družina je med obema vojnama razprodala kmetom vso svojo dornberško posest.

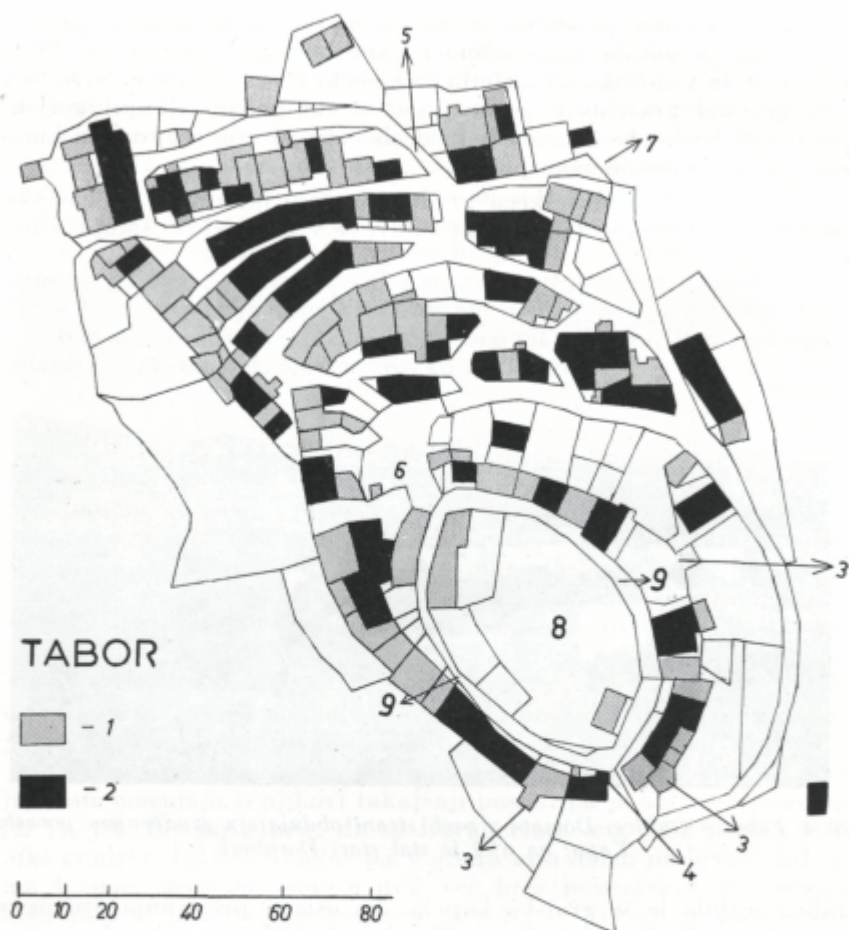
Od starega dornberškega gradu je ostalo bore malo. V začetku preteklega stoletja so bili grajski zidovi že v zelo slabem stanju. Upo-

Sl. 4. Tabor s Cuklje. Domovi z vseh strani obdajajo z grmičevjem poraslo Kopo; na njej je stal stari Dornberk

rabna je bila le še grajska kapela. Na osnovi pričevanja Taborcev piše Bednarik, da je bila leta 1835 v kapeli še birma, a kmalu za tem so tudi cerkev opustili. Leta 1840 je občina prodala ruševine gradu, ker je bilo nevarno, da se zrušijo na hiše pod njimi (2, str. 116). Ruševine so bile dragocen gradbeni material za taborske domove, ker v bližnji flišni okolici ni primerne gradbenega kamna. Ko je opuščeni stari Dornberk prevzel taborske funkcije in tudi ime, so se kmetje vselili v utrdbo. Pri tem so izkoristili razpoložljiv gradbeni material iz ruševin, pa tudi line, okna ali oboke in se popolnoma prilagodili, vrasli v oblike zidov. Tako je nastalo eno najbolj značilnih utrdbenih malih kmečkih naselij na Slovenskem. To obliko je ohranil Tabor do danes, čeprav je bilo medtem mnogokaj predelanega, porušenega in na novo postavljenega.

Osemindvajsetega maja 1944 so Nemci naselje požgali, zavezniška vojska in domačini pa so se držali starih temeljev, zidov in materiala, ko so hiše obnovili. Na levo od Prtona, med hišnimi številkami 22 in 23

Sl. 5. Tločrt naselja Tabor (1. gospodarska poslopja; 2. stanovanjske hiše; 3. ostanki stolpov v obzidju; 4. zadnja vrata Kolona; 5. Na Skednju; 6. Na Prtonu; 7. cesta proti Dornberku; 8. ostanki starega Dornberka; 9. vaška pot med notranjim in zunanjim grajskim obzidjem)

je ohranjena še stara zgradba z vklesano letnico nad vrati 1685. Celo ten videz naselja je zares močno arhaičen, visok odstotek delovne sile zaposlene v urbanskih poklicih se sploh ne odraža v zunanji podobi naselja.

Talni načrt in zgradba naselja sta edinstvena in močno izstopata v bližnji in daljni okolici. Na Primorskem to ni običajen tip naselja, morda bi vsaj na zunaj našli podobnost z istrskimi tako imenovanimi akropolisnimi naselji. Lepši primer utrjene vasi bi komaj našli v Sloveniji. Zraven tega je zanimivo še dejstvo, da je bil Tabor tudi v

preteklosti popolnoma agrarno naselje, niti se ni dokopal do skromnega cerkvenega središča.

Na talno zasnovo sta odločilno vplivala zunanje grajsko obzidje in razvaline gradu, ki sta danes v južnem delu naselja. Na najvišjem mestu je stal stari Dornberk. Temelji gradu ovalne oblike (dimenzije: 45×30 m), so še ohranjeni. Dvigujejo se več metrov nad potjo, ki obdaja razvaline. Notranjost je zapolnjena z razvalinami, tako, da je na vrhu uravnan prostor, poraščen z grmičevjem in drevjem. Temelji so

Sl. 6. Pogled na Tabor z južnimi, zadnji vrati — Kolono. Na levi je še ohranjen stražni stolp

dobro ohranjeni, tu in tam je kak gospodar vdela ali pa naslonil ob nje gospodarsko zgradbo (kurnik, svinjak, prostor za orodje in podobno). Na jugozahodni strani so si kmetje vrh temeljev starega gradu uredili tudi manjše parcele vrta. Onkraj poti, ki obdaja ruševine, pa je stalo zunanje obzidje gradu. To je prav tako ovalno in tesno zapira celoten grajski prostor (glej 9 v talnem načrtu). Na notranjo stran zunanjega obzidja so kmetje po vselitvi v utrdbo naslonili svoje domove. Zunanje obzidje je po večini ohranjeno kot zadnja stran kmečkih hiš. Posebno dobro je viden južni del z zadnjimi, verjetno pridvižnimi vrati »Kolona«, kjer vodi pot na Roženplac (7 v tločrtu). Na obeh straneh zadnjih vrat sta stolpa v obzidju, na vzhodni strani pa so ohranjeni le še temelji tretjega stolpa. Povsod so se kmečka poslopja vrasla v utrdbe. Prednja vrata »Na Prtonu« niso ohranjena, porušen je tudi del zidu pri vratih. Tu je razširjen vaški prostor s pozneje postavljenim zvonikom (6 v tločrtu). Strnjena zazidava ob obzidju in vaški poti okrog gradu (9 v tločrtu) je jedro starega Tabora.

Ob tej poti so hiše in gospodarska poslopja s hišnimi številkami 22 do 56. Ko so Taborci zazidali ves prostor okoli gradu, je zmanjkalo mesta za nadaljnjo rast naselja znotraj obzidja. Nadalje se je naselje širilo tako, da so zgradili lok hiš pred Prtonom, kjer itak manjkajo vrata in del zidu. Tako so zaprli sedanji vaški osrednji prostor. Za prvim lokom so zgradili še ostale. Da se je naselje izven obzidja razvijalo predvsem proti severu, so bržkone součinkovali različni pogoji: glavna vrata, kjer je bila možna povezava s starim naseljem, dovozna pot iz doline in površje, saj je z drugih strani pod obzidjem strmina, neprimerna za zazidavo.

Po številu stanovanjskih hiš spada Dornberški Tabor med srednja naselja na Primorskem. Zazidava je sklenjena, tako, da so hiše in gospodarska poslopja, vmes pa tudi ruševine in zapuščene hiše, vse ob vaških ulicah. Teh je toliko, da je znotraj vasi kar težka orientacija. Ker imajo gospodarska poslopja povečini enako obliko kot stanovanjske hiše, je v labirintu ulic in prehodov podoba, da smo v sredozemskem mestu ali pa nekje v Istri. Hiš je 64, le nekaj več je gospodinjstev — 66 (glej tab. 5). Povprečno število prebivalcev na hišo je 4,5. Za kmečko prebivalstvo velja, da število prebivalcev na hišo raste z rastjo posesti, vendar rast ni enakomerna niti dovolj izrazita (tab. 7).

Naselje nima ne šole, trgovine, gostišča, urada ali cerkve. Vse to je le v 10 minut oddaljenem Dornberku.

Kmetijstvo

Edina gospodarska dejavnost Tabora je kmetijstvo. Način in vrsta kmetijskega izkoriščanja tal narekujejo pridorne osnove, v veliki meri pa tudi družbeni pogoji. Bolj kakor marsikje drugje imamo tukaj možnost opazovati menjavo kultur zaradi spremenjenih družbenih osnov. Posebni prirodni pogoji in bližina velikih mest, Trsta in Gorice, so vplivali na način izrabe tal tako, da samooskrbovalne težnje niso imele odločilnega vpliva na proizvodnjo. Močno razgiban relief, pomanjkanje ravnih in celo blago nagnjenih površin, flišna laporna tla¹ obdelovana v terasah² in vpliv sredozemskega podnebja z milimi zimami in toplimi poletji narekujejo močno usmerjenost v vinogradništvo in sadjarstvo. Ostalo kmetijstvo je razvito le na skromnih primernih površinah, ali pa toliko, da dopolnjuje osnovne dejavnosti (npr. živinska delovna sila, potreben hlevski gnoj itd.).

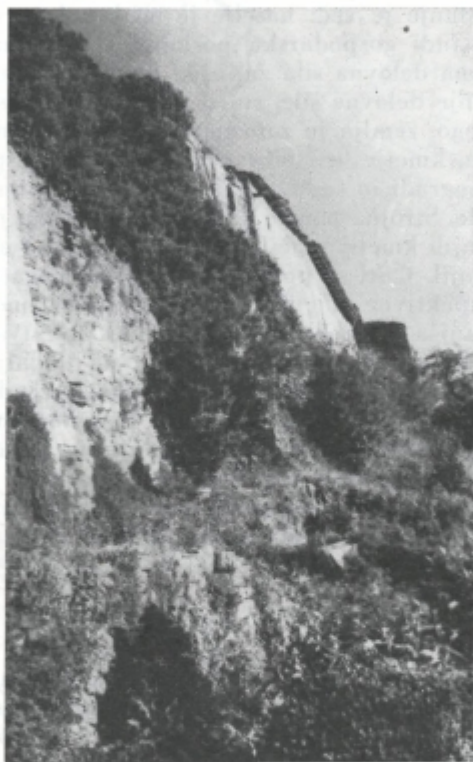
Od celotne površine, 88,00 ha, je njiv in vrtov komaj 9,87 %, vinogradov 22,75 %, travnikov in pašnikov 22,49 %, sadovnjakov 0,78 % in gozdov 45,11 % (1). Sadnega drevja je v resnici mnogo več, kakor ga

¹ Domači izraz za fliš je opoka.

² Lokalni izraz za teraso je banča, za vmesno ježo griva, za široko teraso pa kvader.

nakazujejo površine, saj raste povprečno 54 sadnih dreves na hektar kmetijske površine. To dokazuje, da je sadno drevje raztreseno kot sekundarna kultura po vinogradih, travnikih, pašnikih in obmejkih in da je strnjenih sadnih nasadov bore malo.

V preteklosti so bile najlepše današnje vinogradne površine zasajene z oljko, ki je tod dobro uspevala. Bolj točnih podatkov o raz-

Sl. 7. V staro grajsko obzidje so se vrasli taborski domovi

sežnosti te kulture ni. Bednarik piše, da je dajala oljka do 30 kvinčev (po 85 litrov) olja. Olje so stiskali na »torkli« (ital. torchio), katere del se je še ohranil v Mrevljetovem hramu (2, str. 114—116). Še nedavno so pri prekopavanju vinogradov izkopali oljčne korenine v bližini Šantánele na ledinskem imenu Tejca. Nedaleč od naselja, blizu Gradišča je tudi ledinsko ime Oljkovec. Do danes se je ohranilo le še nekaj oljk, vse rodijo. Kmetje so pridelali povprečno 200 litrov olja, nekateri pa celo do 5 hl (prim. kmet Harej h. št. 32). Z oljko so bile zasajene tudi najlepše graščinske površine. Nekajkratna zmrzal je popolnoma uničila to kulturo. Poslednji udarec je zadala zima

leta 1929. Nasadov niso obnovili niti kmetije, niti graščina. Verjetno je eden od vzrokov, da je vnema za gojenje oljke padla tudi ta, da je bilo oljčno olje pod Italijo manj konjunktorno blago, kot prej pod Avstrijo, ki mediteranskih proizvodov ni imela dovolj. Oljčni les so drago prodajali za izdelavo krogel za baline.

Osnovna problematika današnjega kmetijskega gospodarstva se jasno izraža v zaostalosti kmetijstva in upadanju proizvodnje. Vzrokov za takšno stanje je več: naselje je med zadnjo vojno pogorelo, uničena so bila tudi gospodarska poslopja s celotnim inventarjem; mlada in sposobna delovna sila zapušča kmetije. Zato se kaže vedno večje pomanjkanje delovne sile, starih, za delo nesposobnih ljudi pa je relativno mnogo, zemlja je zato nezadostno obdelana. Odkup pridelkov ni urejen, kmetje le s težavo prodajajo svoje proizvode, cene pa so nizke. Vinogradi in sadovnjaki so nujno potrebni obnove, za to pa ni delovne sile. Strojna pomoč družbenih institucij je draga, večina manjših in srednjih kmetij plačila ne zmore, zato ne morejo najemati v ta namen posojil. Čuti se pomanjkanje določenega lokalnega koncepta glede perspektivne kmetijske proizvodnje in kmetijske politike; prevladujejo manjša in srednja individualna posestva z neprimerno zemljiško razdelitvijo. Posestva so razbita na oddaljene parcele in grude, kakor so pač uspeli dokupovati graščinsko zemljo, kakršnakoli modernizacija je v teh odnosih nemogoča. Družbena miselnost prebivalcev ni nenaklonjena našemu razvoju, večina je tesno sodelovala v revoluciji in NOB, ne gre torej za politični problem toliko kakor za zdravo koncepcijo, ki jo je potrebno dati gospodarstvu, pa četudi bi bila vezana na korenite proizvodjalne in lastninske reforme.

Vinogradništvo

Vinogradništvo je v neposredni okolici naselja razvito skoraj do stopnje monokulture. Ostale kmetijske kategorije niso le manj obsežne in po stopnji kmetijskega udejstvovanja manj pomembne, temveč zapolnjujejo v bližnji okolici le manjše, vmesne, za vinograd manj primerne površine. Njive in travnike imajo kmetje v dolinskem dnu Vipave, često daleč od naselja, neprimerne osoje pa pokriva gozd. Vinograd je edina kulturna kategorija, ki jo imajo vsi zemljiški posestniki v naselju. Vinogradne površine z velikostjo posesti naraščajo, z velikostjo posestva pa pada odstotek vinogradne površine na posestvo (tab. 2).

Tab. 2. *Vinogradniške površine v Taboru (1)*

Velikost posesti v ha	0—0,5	0,5—2	2—3	3—5	5—8	8—10
Število vinogradnikov	5	29	4	6	3	1
Povpr. velikost vinograda v ha	0,156	0,397	0,57	0,59	1	0,48
% vinogr. v celotnem posestvu	39,3	37,5	25,5	14,6	15,4	4,9

K.O. DORNBERK

Sl. 8. Del k.o. Dornberk s taborskim zemljiščem

1. njiva, 2. travnik, 3. vinograd, 4. sadovnjak, 5. pašnik, 6. gozd, 7. grmičevje, 8. sprememba v izrabi zemljišča; prečrtan znak nakazuje, katera zemljiška kategorija je opuščena v korist naznačeni; I. pripadajoče parcele h. št. 35, II. pripadajoče parcele h. št. 28, III. pripadajoče parcele h. št. 60, IV. pripadajoče parcele h. št. 65, V. pripadajoče parcele h. št. 40, 54 in 61

Vsak posestnik namreč stremi za tem, da ima najprej neko minimalno površino vinograda, z rastjo posestva pa hitreje naraščajo ostale površine, ki dopolnjujejo vinogradništvo (za hlevski gnoj, delovno silo, kolje itd.). Ali pa so vzporedna, oziroma stranska kultura (npr. sadjarstvo), ali pa dopolnilna, oziroma samooskrbovalna kultura za proizvodnjo (koruze, zelenjave, drv, deloma tudi mesa).

Vinogradi zavzemajo 21,62 ha površine, povprečno raste na aru 23,8 trt. Povečini so trte stare, dotrajale; zasajene so bile po letu 1900, ko je trtna uš uničila vse vinograde. Po katastrofi so jih obnovili, pozneje pa so površine še povečali z opuščeni oljčnimi površinami. Na novi ameriški podlagi je doseglo vinogradništvo nekaj let po obnovi rekordne letine 1908, 1909 in 1911. Domačini se spominjajo, da so zaradi pomanjkanja posode v navedenih letinah razlivali vino. Zadnja leta pridelek vina opazno pada. Domačini trdijo, da je proizvodnja padla od prejšnjih 10.000 hl na 2000 hl. Tudi anketa je pokazala podobno sliko.³ Vzrokov za tako nazadovanje je več: pomanjkanje delovne sile, pomanjkljiva obdelava, slabo gnojenje, ker je padlo tudi število živine, stare trte, predrago obnavljanje — rigolanje (posestniki ne zmorejo najeti predrage strojne pomoči za rigolanje), vino ostaja v kletih, ker ga ne morejo prodati, nizke odkupne cene (v juniju 1964 je zadruga odkupovala vino po 60 do 65 din, vendar le gotovo količino), opuščanje vinogradov itd.

Izbor trt je pester. Čistih sortnih nasadov je le malo. Mešanica raznih starih sort daje prevladujoče, lahko, pitno, belo »domače« vino. Med starimi vrstami so najbolj pogoste rebula, briska in klarnica, ki jo zaradi prijetne kisline domačini še posebno cenijo. Nekaj časa so na zahtevo trga sadili tokaj, ki pa se ni obnesel. Sedaj zadruga pospešuje in najvišje odkupuje merlot. Dosedanje izkušnje domačinov so pokazale, da merlot dobro uspeva nižje na težki zemlji, slabše pa na sovdanici, to je na lahki prsti, ki hitro nastaja na višjih, pri-sojnih, močno ogrevanih flišnih pobočjih.

Sadjarstvo

Po gospodarski pomembnosti sledi vinogradništvu sadjarstvo. Katastrskih površin sicer ne zavzema mnogo, ker je strnjenih sadovnjakov bore malo, le 0,75 ha, to je 0,78 odstotkov celokupne površine. Povečini raste sadno drevje posamič v vinogradih, vrtovih, na pašnikih in obmejkih. Čeprav je bilo sadje tudi že v preteklosti cenjeno tržno blago, kmetje sadjarstvu niso posvečali posebne pažnje, ostalo je postranska, a pomembna dodatna panoga.

³ Anketirali smo 24 (50 %) posestnikov. Vsi izkazujejo zelo nizko proizvodnjo v primeri s prejšnjo npr. h. št. 5 prej 160 hl, sedaj 35 do 40 hl; h. št. 21 prej 60 hl, sedaj 45 hl; h. št. 25 prej 160 hl, sedaj 30 do 40 hl; h. št. 37 prej 70 do 80 hl, sedaj 40 hl; h. št. 51 prej 100 hl, sedaj 35 do 40 hl; h. št. 60 prej 160 hl, sedaj 40 hl.

Gostota sadnega drevja na kmetijskih površinah je visoka, saj raste na 1 ha kmetijske površine povprečno 35 sadnih dreves, največ je breskev (68,3 %) in češenj (23,3 %), vseh ostalih vrst sadnega drevja pa je le bore malo (8,4 %) in služi predvsem domačim potrebam (1). Intenzivnost sadjarstva z velikostjo posesti pada, čim večja je posest, tem manj dreves raste na 1 ha kmetijske površine. Očitno je eden od vzrokov pomanjkanje delovne sile, posebno če obdeluje z enakim številom delovne sile in enakimi sredstvi večjo posest. Z velikostjo posesti že itak naraščajo vinogradne površine, ki jim kmetje posvečajo prvo skrb, delovne sile pa je premalo, da bi obrali še primerno povečano število sadnega drevja.

Tab. 5. Število in gostota sadnega drevja na kmetijskih površinah v naselju Tabor pri Dornberku (1,5)

Velikost posest v ha . . .	0—0,5	0,5—2	2—3	3—5	5—8	8—10	Skupaj
Število češenj	11	240	28	107	44	10	440
Število breskev	64	689	160	235	144	—	1292
Štev. ostalih sad. dreves	2	87	9	29	31	—	158

Štev. dreves na 1 ha kmet. površine

vseh	64,2	48,6	34,8	26,1	18,6	20,9	35
breskev	53,3	32,9	28,6	16,5	12,3	—	23,8
češenj	9,1	11,5	4,9	7,5	3,7	20,8	8,1

Češnje. Češnje v Vipavski dolini imajo lepo preteklost. Posebno za časa Avstro-Ogrske monarhije so bile kunjuktorna kultura. Za tedanjo državo so bile vipavske češnje relativno zgodnje, saj dozoriijo že prve dni maja, kakovost pa je bila močno ocenjena. Domačini trdijo, da so gojili v tistih časih mnogo več dreves kot kdajkoli pozneje. Največ tega sadja so odkupili in z železnico odvažali Dunajčani. Ker se to sadje hitro pokvari in je bilo potrebno nabrati v kratkem času velike količine za pripravljene vagone, so domačini, često pa tudi kupci sami, najemali sezonsko delovno silo za obiranje. Sezonce so prihajali iz doline in iz bližnjih, višjih kraških predelov, često tudi od daleč. Pod Italijo so češnje močno nazadovale. Italija ima sama zgodnje in bolj kakovostne češnje, ker so Taborci svoje le s težavo prodali, so jih opuščali.

Po osvoboditvi, v Jugoslaviji, so češnje nekaj časa ugodno prodajali, pozneje pa je cena padla in tudi možnost prodaje se je poslabšala. Saj v primerjavi z ostalimi pridelki odkupne cene češenj niti niso tako nizke,⁴ součinkujejo tudi še ostali vzroki, da kmetje češnje opuščajo. Močan vzrok je pomanjkanje delovne sile. Češnje je treba hitro obrati, za to pa je vedno manj primernih ljudi. Najmanje se-

⁴ V juniju 1964 je bila odkupna cena češenj 50 din za kg, odkupna cena vina pa ca. 60 din za liter.

zoncev se ne izplača, ker so odkupne cene nizke. Dež v času obiranja uničuje velike količine češenj, zato je še bolj nujno hitro obiranje. V zadnjem času se je število nesreč pri obiranju znatno povišalo, saj to delo opravljajo predvsem ženske in otroci, drevesa pa so že stara in še posebno krhka. Češnje tudi težje prodajajo kot breskve. Posledice teh razmer se izražajo pri domačinih v odporu do obnove

Sl. 9. »Na Skednju«. Edina cesta, ki povezuje naselje z dolino se tukaj razcepi po vaških ulicah; tu je tudi sekundarni osrednji prostor z vaškim podnjakom

nasadov, sadijo in cepijo vedno manj dreves, zato število neprestano pada.

Čeprav so bile češnje nekoč prevladujoče sadno drevje, jih danes že močno prekašajo breskve. Niti na ogledu terena, niti iz statističnih podatkov se ne da ugotoviti nikakršna težnja po obnovi češenj (1). V povprečju raste na 1 ha kmetijske površine 8,1 češenj. Nekoliko več jih je le v najnižjih posestnih kategorijah (glej tab. 3).

Breskve. Na zaplenjenih površinah so začeli Italijani intenzivno vzgajati breskve, ko so ugotovili, da so taborske breskve znatno okusnejše od njihovih. Italijanske breskve so sicer na pogled znatno lepše in večje, zato tudi za trg bolj privlačne, so pa bolj vodene in manj okusne. Prej so sicer breskve rastle po vinogradih same od sebe, povečini so bile samosevke, posebne pozornosti pa jim niso posvečali. Ko se je trg začel zanimati za to sadje, so ga nosili na ramah v Trst in Gorico.

Tudi v najnovejšem času breskve hitro napredujejo. Zadnji statistični popis kaže $\frac{1}{3}$ novonasajenih dreves (1). Sicer se kmetje tega sadja še nekoliko boje. Če dobro obrodi so cene nizke in letine ne morejo prodati, če slabo obrodi pa so cene visoke. Na splošno dajejo vlažna leta dobro letino in debelo sadje, v sušnih letih pa je letina slaba in sadje drobno. Drevesa tudi radi napadajo škodljivci, ki

Sl. 10. »Na Prtonu«. Prednja vrata in del starega obzidja sta porušena, tu je osrednji vaški prostor z zvonikom

utegnejo uničiti ves nasad, potrebna je neprestana nega. Donos breskev je v primeri z vinom zelo ugoden in tudi cena je višja. Toda sadje je potrebno hitro prodati, kar pa je negotovo, medtem ko vino čaka v kleti možnosti prodaje. Naša kmetijska politika pridobiva prebivalstvo, da bi gojili čim več breskev, v skladu s to težnjo pa bo morala najprej urediti zanesljiv odkup, kar je tudi edina primerna in uspešna metoda.

Na 1 ha kmetijske površine raste povprečno 24 breskev. V najnovejšem času se pojavljajo tudi že strnjeni nasadi. Breskve so najlepši primer, kako pada intenzivnost sadjarstva z velikostjo posesti. Čim višja je posestna kategorija, tem nižja je gostota breskev na 1 ha kmetijske površine. Tako pade gostota od 53,3 breskev na 1 ha v posestni kategoriji 0 do 0,05 na 12,3 breskev na 1 ha v posestni kategoriji 5 do 8 ha (glej tab. 3).

Manj pomembne so ostale vrste sadjarstva. Nekaj več je orehov (skupno 45 dreves), hrušk (41 dreves) in jablan (39 dreves), ostala drevesa, višnje, marelice, fige in češplje pa so le izjema.

Poljedelstvo

Tej panogi posvečajo kmetje manjšo pažnjo, na razpolago ji je tudi znatno manj površin kot npr. vinogradništvu, ali sadjarstvu (če upoštevamo stvarne površine), ali travnikom in pašnikom. Njive in vrtovi zavzemajo le 17,3 odstotke kmetijske površine. Vsi posestniki niti nimajo njivskih površin. Poljedelstvo služi za samooskrbo, deloma pa tudi skromno razviti mesni in delovni živinoreji.

Na skupno 9,39 ha njih in vrtov je rastle v letu 1960 7,20 ha koruze, 1,15 ha krompirja, 0,32 ha zelenjave, 0,27 ha prosa (1 posestnik), 0,33 ha detelje (2 posestnika), 0,12 ha neposejanega (1). Njive imajo posestniki v dolinskem dnu Vipave, često tudi zelo daleč od naselja skupno s travniki.

V nižjih posestnih kategorijah 0—0,5 ha in 0,5—2 ha ima posestnik povprečno 11 do 15 a njiv in vrtov. Predvsem so to vrtovi takoj pod hišami okrog naselja, na teh površinah raste tudi znatno število sadnega drevja. V vseh treh ostalih velikostno-posestnih kategorijah, 2—3 ha, 3—5 ha, 5—8 ha, je povprečje njivskih in vrtnih površin 42,5 do 43,5 a na posest.

Živinoreja

Tudi slika živinoreje kaže zaostale, drobno-posestniške, samooskrbovalne razmere, pomanjkanje delovne sile, nazadovanje staleža živine in nujno potrebo po reorganizaciji tukajšnjega kmetijstva.

Predvsem je potrebno ugotoviti, da strnjeno vaško zemljišče ni naklonjeno živinoreji. Travniki in pašniki zavzemajo sicer 31,37 % celokupne posesti, toda vmes je dosti slabo rodovitnih pašnikov, obmejov in strmih, skoraj nekoristnih površin. Večji del travnikov, ki sploh omogočajo živinorejo, imajo kmetje v dolini, često daleč, 10 do 15 km od doma, krmnih rastlin skorajda ni opaziti na njivskih površinah. Dosedanjemu kmetijstvu pa je živinoreja potrebna za delovno silo, za gnojenje vinogradov in tudi za prehrano.

Tab. 4. Stanje živine v naselju Tabor (1)

Posestna skupina	0,5—2	2—3	3—5	5—8	8—10	Skupaj
Število posest. goveje živine	14	3	5	3	—	25
število telet	7	2	1	2	—	12
število krav	14	1	6	4	—	25
število volov	5	2	5	3	—	15
Število posest. prašičev . .	17	1	6	3	—	27
število prašičev	23	1	12	6	—	42
Število posest. perutnine . .	22	2	5	3	—	32
število perutnine	90	12	25	19	—	146
Število posest. ovac	—	1	1	—	—	2
število ovac	—	1	2	—	—	3
Število posest. čebel. panjev	—	—	1	—	1	2
število panjev	—	—	5	—	20	25

Na 1 ha kmetijske površine gojijo povprečno 1 živinorejsko enoto.⁵ V posestni kategoriji 0,5 do 2 ha gojijo 1,24 živinorejskih enot na 1 ha kmetijske površine, v posestni kategoriji 2 do 3 ha komaj 0,75, v posestni kategoriji 3 do 5 ha 1,02 in v posestni kategoriji 5 do 8 ha 0,78 živinorejskih enot. To neenakomerno gostoto živine na kmetijskih površinah usmerja govedoreja, medtem ko je ostala živina bolj enakomerno razporejena po gospodarstvih in manj odvisna od velikosti posesti, ker služi le za domačo potrebo po mesu.

Sl. 11. Kmečka domačija v Taboru

Kaže, da danes vpliva na število goveda na kmetijskih površinah zraven velikosti posesti predvsem delovna sila. Pri obstoječem stanju kmetijstva v Taboru je govedo nujno potrebno, z velikostjo posesti pa ne narašča število živine.⁶ Sličen pojav upadanja intenzivnosti z velikostjo posesti se da slutiti tudi že v sadjarstvu in vinogradništvu. Velikost kmetije se ni spremenila, znatno pa se je znižalo število sposobne delovne sile na kmetiji sami, predvsem pa tudi možnost najemanja dninarjev in hlapcev. To je tudi glavni vzrok dezintenzifikacije, ki je do neke mere posledica vsesplošnega družbenega napredka. Možnost neagrarnarne zaposlitve je dobila delovna sila brez zemlje in iz nižjih socialno posestnih kategorij. Boljši in varnejši

⁵ V prvi posestni kategoriji (0,5 do 2 ha) gojijo povprečno 1,05 živinorejskih enot goveda, v drugi posestni kategoriji 0,71, v tretji 0,87 in v četrti le še 0,69 živ. enot na 1 ha kmetijske površine.

⁶ Živinorejska enota je živinorejska mera, vzeta po povprečni teži ene krave (cca 500 kg), tako šteje krava 1, vol 1,2, tele 0,3, prašič 0,16, perutnina 0,002, ovca 0,12 živinorejskih enot.

zaslužek je hkrati pritegnil tudi kmetom potrebno delovno silo, ki pa je ni sprostila mehanizacija in modernizacija kmetijstva. Ta pojav ima za kmetijstvo v Taboru vsaj trenutno slabe posledice, ki se najhitreje odražajo v živinoreji.

Domačini trdijo, da število živine pada. Mali posestnik je imel pred vojno kravo za mleko, delo in gnoj, ki je potreben vinogradu, sedaj se je zaposlil, zato nima več časa za opravljanje živine. Srednji in večji kmetje so za delo redili vole. Iz ankete posnemamo, da je bilo pred vojno v Taboru 18 parov volov, pri tem niso všteti junci, sedaj je vsega le 15 glav volov. Kmet ne redi več para, temveč le še po enega vola, z njim dela ali pa si sposodi drugega za par.⁷ Očitno je, da je pri takem stanju prizadeta kakovost in obsežnost obdelave, pa tudi hlevskega gnoja primanjkuje. Za najemanje strojne pomoči često posestniki nimajo dovolj denarja, lastnih strojev pa ne posedujejo.

Prebivalstvo

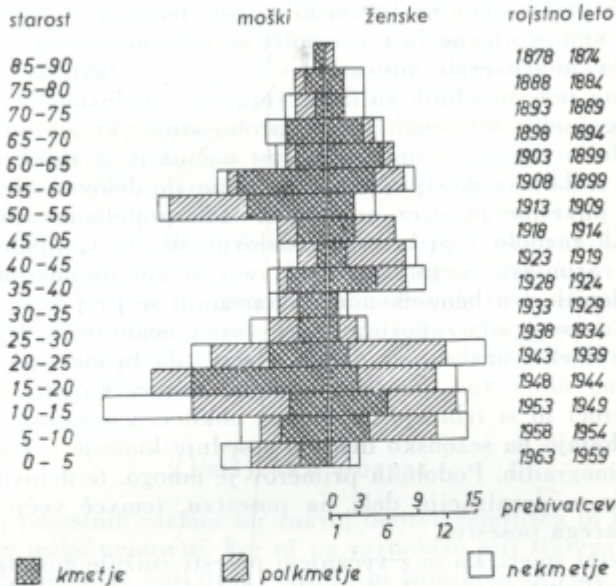
Od zadnjega avstrijskega štetja leta 1910 pa do osvoboditve je število prebivalstva v Taboru sicer padlo za tretjino, toda vmes je dolgo in pestro razdobje dveh vojn in dolgotrajna italijanska okupacija, vse je močno prizadelo naselje in njegovo prebivalstvo. V povojnih letih je po zunanem izgledu število prebivalstva vse do danes več ali manj ustaljeno. Res le na zunaj, medtem ko se je njegovala struktura močno spremenila, spremenil se je tudi kraj zaposlitve velikemu delu prebivalcev. Za številne prebivalce je ostal Tabor le še tako imenovano spalno naselje bližnjih večjih neagrarnih središč.

Tab. 5. Število prebivalstva, gospodinjstev in hiš v Taboru v letih 1890—1963 (5, 6, 7, 8, 4)

Leto	M	Ž	Skupaj	Štev. gospodar.	Število hiš	Povprečno št. ljudi na hišo
1890	187	155	342		63	5,4
1900			335		63	5,3
1910			372		67	5,6
1948	140	131	271	61		
1953	159	137	296	70		
1961	139	121	260	61		
1963	148	127	275	66	64	4,3

⁷ Iz ankete posnemamo nekaj primerov: h. št. 5 prej 2 kravi in 2 vola, sedaj le kravo in vola, tudi kravo prodajajo, družina šteje 4 člane, vsi se preživljajo le od kmetijstva — oče je star 60 let, mati 59, svak 58 let, sin 33 let; h. št. 50 prej so imeli kravo, sedaj nimajo nič; h. št. 21 prej so imeli kravo, sedaj nimajo nič; h. št. 23 prej so imeli 6 glav goveda, sedaj pa le 3 glave; kjer je pri hiši še sposobna delovna sila, so obdržali govedo; h. št. 60 prej in sedaj redijo po tri glave goveda.

Razmerje med številom moškega in ženskega prebivalstva je nekoliko nenavadno. V vseh opazovanih letih prevladuje število moškega prebivalstva, čeprav sta bili vmes dve vojni in razdobje močne emigracije (glej tab. 5). Sodeč po krajih rojstva je tudi doseljevanje žensk znatno močnejše od moških. 77 % moških je rojeno v Taboru, žensk pa le 64,5 %, ostale so se doselile, predvsem primožile, in še niso izravnale števila z moškimi prebivalstvom. Razlika med številom

Sl. 12. Starostna struktura prebivalcev Tabora

moških in žensk je že do starosti 15 let, saj je žensk-deklic komaj 44 % (8). Starostna struktura prebivalstva je za agrarno naselje, kakršno je Tabor, zelo neugodna. V starostni piramidi na sl. 4 je močno izražen primanjkljaj prebivalcev starosti 20 do 30 let. Še posebno pomanjkanje prebivalcev te starosti je med kmečkim prebivalstvom. Dejansko stanje pa je še slabše. Piramida je delana po kartoteki prebivalstva, ki upošteva le osnovno stanje prebivalstva in sedanjo dejavnost, ne upošteva npr. invalidov, penzionistov, obdobjih in čestih stranskih zaposlitev, za kmete šteje vse kar živi na kmetiji in nima druge zaposlitve. Prebivalci v Taboru trdijo, da v naselju ni moške kmečke delovne sile v starosti 20 do 30 let in da je le šest čistih kmetov starosti 30 do 40 let. Vsi ostali posestniki so polkmetije, drugi prebivalci pa zaradi pomanjkanja stanovanj v kraju zaposlitve, le še stanujejo v Taboru.

Iz opisanih razmer je razvidno, da nastaja v naselju pereč problem delovne sile. Kmetije vzdržujejo predvsem le še stari ljudje z

delno pomočjo tako imenovani doživk — ljudi z neagrarno zaposlitvijo, ki stanujejo še doma in obdobjno pomagajo pri najnujnejših opravilih. Če upoštevamo samo za delo sposobno delovno silo, ki se ukvarja le s kmetijstvom, živi na 100 ha kmetijske površine 158 prebivalcev, ali na 100 ha orne površine 212 prebivalcev (glej tab. 6). Razporeditev kmečkega prebivalstva po posestnih kategorijah pa kaže, da je gostota visoka na površinah 0 do 0,5 ha in 0,5 do 2 ha. Z večanjem posesti se močno znižuje, saj je na posestvih med 2 do 8 ha povprečno 95 aktivnih prebivalcev na 100 ha kmetijske površine (glej tab. 6). To statistično stanje utegne biti v resnici še bolj neugodno, če upoštevamo: zelo neprimerno starostno strukturo prebivalstva, kjer je mnogo le na pol sposobnih za delo. Težavne obdelovalne razmere na močno nagnjenih površinah, vrsto proizvodnje, ki zahteva mnogo delovne sile in predvsem tudi zaostalost načina in sredstev proizvodnje. Dejstvo, da z velikostjo posesti pada število delovne sile na enoto kmetijske površine je sicer negativno, toda popolnoma razumljivo. V prejšnjih razdobjih je bil višek delovne sile iz manjših posestev stalno na razpolago večjim kmetijam v vasi kot dñinarska delovna sila. V sedanjih družbeno-ekonomskih pogojih se prej kmetijam razpoložljiva delovna sila zaposluje izven vasi v neagrarnih dejavnostih. Kmetije tudi ekonomsko niso dovolj močne, da bi občasno najemale tujo delovno silo v vasi. Srednje in dobro stoječe kmetije zapuščajo celo vsi otroci in si izbirajo neagrarne poklice. Čestokrat tudi sami kmetje odhajajo na sezonsko delo na sosednje kmetije v Italijo, kjer delajo v vinogradih. Podobnih primerov je mnogo, te delovne sile pa ni sprostila modernizacija dela na posestvu, temveč večji zaslužek izven domačega posestva.

V obratni smeri, ko se z večanjem posesti znižuje gostota delovne sile na kmetijskih površinah, pa tudi upada intenzivnost izkoriščanja tal. Očitni primeri za popuščanje intenzivnosti z večanjem posesti so npr. v sadjarstvu, kjer pada število dreves na 1 ha kmetijske površine, v vinogradništvu, kjer padajo odstotki vinogradnih površin z večanjem posesti in tudi v živinoreji, kjer z rastjo posesti pada ali stagnira število živinorejskih enot na 1 ha kmetijske površine. Razumljivo je, da ti pojavi niso vspodbudni.

Tab. 6. *Število prebivalcev, ki živi na posestvih v Taboru (1)*

Posest. kateg. ha	Kmet. površ. ha	Štev. preb. na posestvih			Od tega otroci do 10 let, dijaki, učenci	V stalni službi ali obrti	Za delo nezmožni	Sposobna delovna sila na 100 ha kmet. pov.
		M	Z	SK				
0 — 0,5	1,20	8	10	18	5	5	1	585
0,5— 2	20,88	66	59	125	44	22	11	229
2 — 3	5,66	7	6	13	5	2	5	88
3 — 5	14,18	20	16	36	15	5	4	98
5 — 8	11,75	8	11	19	6	2	—	95
8 —10	0,48	1	—	1	—	—	—	208
Skupaj	54,15	110	102	212	75	34	19	158

Tudi nadaljnje perspektive ne obetajo brez korenitih sprememb izboljšanja. Mladina zapušča zemljo. Najčešče zapuščajo posest do zadnjega vsi otroci, tudi za otroke, ki so še pri hiši, trdijo posestniki, da ne bodo ostali doma.⁸

Po svoji dejavnosti je Tabor popolnoma agrarno naselje, sicer pa ima zraven kmetijske še znatno stanovanjsko funkcijo. 25 % vsega prebivalstva ali 14 gospodinjstev v vsej vasi je brez posesti, vsi ostali pa živijo na posestvih in sami ali pa njih družinski člani obdelujejo zemljo. Sedaj je 62,5 odstotkov odraslega prebivalstva vključenega v kmetijstvo, ostalim pa daje naselje stanovanje in to: 13,4 %, ki so zaposleni v gradbeništvu, 9,7 % ,ki so zaposleni v prometu, 6,6 % zaposlenih v industriji, 3,6 % zaposlenih v obrti, 3,3 % zaposlenih v trgovini in 0,9 % zaposlenih v gostinstvu. Prebivalci so zaposleni v Šempetru (podjetja: Iskra in Avtoobnova), v Novi Gorici (Strojna livarna) v Ajdovščini, pri raznih gradbenih podjetjih in pri železnici. Otroci odhajajo v uk in šole. Šolska izobrazba prebivalcev Tabora je nizka, 97,6 % prebivalcev je zaključilo največ osnovno šolo, 1,9 % je visoko kvalificiranih delavcev, le eden je opravil srednjo strokovno šolo. Odnos med aktivnimi in pasivnimi prebivalci v naselju je 1 : 0,93. Za to stanje gre zasluga kmečkemu prebivalstvu, kjer je odnos relativno ugoden, medtem ko pride samo v neagrarnih zaposlitvah na enega aktivnega prebivalca 1,54 pasivnih.

Zemljiška posest

Razvoj posestnih razmer ter razvoj delitve zemljišča in kulturnih kategorij je težko ugotoviti, ker ni na razpolago niti starega katastra za Tabor. Skromni so tudi drugi viri, ki bi nam količkaj več povedali, kako je nastala današnja podoba. Težava je tudi v tem, da je Tabor s svojim zemljiščem le manjši del katastrske občine Dornberk, ki zajema tudi dolinsko dno Vipave. Zbirni podatki katastrske občine Dornberk, ki so na razpolago tudi za prejšnja razdobja, zato nikakor ne nudijo prave slike za Tabor. Škoda, da ni ohranjenih več podatkov. Podoba je, da so se še v zadnjih desetletjih odvijale korenite spremembe posestnih in družbenih odnosov.

⁸ Glede navedene problematike je odkrila anketa, ki jo je izvedel avtor, dovolj negativno stanje. Za ilustracijo navajamo nekoliko povprečnih, neizbranih primerov:

H. št. 25 ima 3 ha vinogradov in 1,5 ha njiv in travnikov. Gospodar ocenjuje, da je dela za 4 moške in 2 ženi. Delo opravlja gospodar sam (54 let) z ženo, pri hiši so trije nedorasli otroci.

H. št. 28 gospodar trdi, da je dela za 8 ljudi, delo opravlja sam (40 let), vzdržuje očeta (80 let).

H. št. 37 pri hiši je gospodar (51 let) z ženo in očetom (88 let), sin je vajenec, drugi sin (10 let) pa bo tudi šel zdoma.

H. št. 5 pri hiši so: sin (35 let), oče (60 let), mati (59 let), svak (58 let), vsi so kmetje.

H. št. 51 pri hiši so gospodar (48 let) in dva otroka, oba gresta zdoma.

Ko so izumrli grofje Rabatta, dornberški fevdalci po letu 1407, so kupili razpadajoče grajsko poslopje, obširna posestva v okolici in mlin grofije Coronini (2, str. 115). Ti so proti koncu preteklega stoletja razprodajali zemljišča kmetom, največ vinogradov pa je kupil veleposestnik in vinski trgovec iz Gorice Bolafijo. Kmečka zemljišča so

Sl. 13. *Vaška pot okrog grajskih ruševin je ozka, stisnjena med nekdanjim zunanjim in notranjim obzidjem, s katerim so se organsko povezale zgradbe taborskih domov*

H. št. 50 pri hiši je gospodar (56 let), hči je že odšla zdoma, sin (15 let) pa je tudi namenjen v službo.

H. št. 60 — gospodar (40 let) in gospodinja, otrok obiskuje srednjo šolo, nakar bo šel zdoma, tudi dekle je namenjeno zdoma.

H. št. 46 gospodar je v službi, pomaga ženi (40 let) na posestvu, sin (17 let) se odpravlja v službo, drugi otrok je trajni invalid.

H. št. 21 na posestvu sta mož in žena srednjih let s tremi malimi otroci, trdita, da bosta otroke šolala ali jih kakorkoli zaposlila izven kmetije, pri hiši sta še oče (67 let, bolan) in mati. Deloma jim pomaga skromna penzija za padlim sinom, v večji meri pa Trst.

H. št. 37 pri hiši sta oče in mati (oba preko 60 let), trije sinovi so že šli zdoma, hči pa še študira.

bila majhna in parcele razbite po vsej okolici. Razen svojega zemljišča so imeli kmetje na uživanje tudi srenjske gozdove in pašnike, ki so si jih razdelili na parcele (tako imenovani uzičiviči). Predvsem pa so obdelovali veleposestniku Bolafiji vinograde pol na pol. Do leta 1930

Sl. 14. Kmečke hiše v spodnjem delu Tabora, ki so nastale izven obzidja se po svoji fiziognomiji ne razlikuje od ostalih; sorazmerno večje domove in širše paške ceste ni utesnilo grajsko obzidje

so kmetje pokupili od propadlega veletrogovca zemljišča, ki so jih prej za njega obdelovali.

V veliki meri je rezultat preteklih razmer današnja posestna slika Tabora. Kmečko zemljišče je razbito na delce, raztreseno daleč naokoli. Polja in travnike imajo posestniki v dolini, vinograde na pobočjih okoli naselja, gozdove in senožeti pa često daleč proč na krasu. Večje ali manjše bloke grud tvorijo le deli posesti, ki so jih imeli kmetje v prvotni posesti. V teh posestnih blokkih je združeno več parcel z različnimi kulturami (npr. na eni parceli vinograd, na sosednji gozd, zraven pa še pašnik ali travnik) ali pa je celo na eni parceli

več kultur. Najčešče so ti posestni bloki bolj oddaljeni od naselja, ali pa so, če so bližje, na manj ugodnih, reliefno razbitih, manjših ali novokrčevinskih ali pa na manj osončenih tleh. Najlepše, strnjene površine so bile veleposestniške, obdelovane po sistemu kolonata. Najbolj strnjene in najugodnejše take površine so vsekakor na Čukli, predvsem pa na Čuklici in na dolgem pobočju pod potjo po Roženplacu navzdol proti Z in ZJZ. Na močno nagnjenem flišnem pobočju pod Roženplacom, kjer je do nedavnega prevladovalo obdelovanje s koloni, blažijo nagnjenost parcel in odnašanje prsti podzidki in vmesne ježe. Parcele so srednjevelike, ne premajhne in razdeljene v vinogradniške grude, pretežno so pravokotne, niso predolge, kjer jih prekinjajo terasne stopnje. Skoraj vsi vaški posestniki, bivši koloni, imajo tod svoje parcele vinogradov. Često nas delitev teh parcel spominja na princip delitve na nepravilne grudaste delce. V dolinskem dnu Vipave imajo Taborci svoje njive in travnike pomešane s posestniki iz drugih naselij. Posest je razdeljena na nepravilne delce, ali pa je v grudah, parcele so nekoliko večje kot v vinogradniškem svetu okrog vasi (ca. 20×120 m). Razdeljeno srenjsko zemljišče, gozd in pašnik, kaže ponekod sicer delitev na pravilne delce, ki so enaki vsaj po velikosti, oblike pa so najrazličnejše (glej sl. 5).

Na splošno je zemljišče močno razparcelirano. Povprečna velikost vrtna parcele je 3,02 a, njive 13,15 a, travnika 20,75 a, vinograda 26,67 a in gozda 21,94 a.⁹ Presenetljivo nizke številke za velikost njiv so vsekakor zaradi drobnih njivskih parcel v neposredni okolici naselja ali na terasah med vinogradi, kjer se strmina nekoliko ublaži. Njive v dolini so znatno večje. Vsekakor pa je značilno dejstvo, da so vinogradniške parcele v povprečju večje od vseh ostalih in prekašajo celo gozdne.

Vsa današnja posest v Taboru je v rokah posameznih kmetij. Družbene posesti ni. Socialno-posestna struktura vasi je dokaj neugodna, tako, kakor smo jo vajeni v vsej pokrajini. V posestni skupini

Tab. 7. *Posestna struktura Tabora*

Velikostne kategorije		0-0,5	0,5-2	2-7	3-5	5-8	8-10	Skupaj
Celotna površina	{ ha	2,13	32,72	9,32	24,59	19,44	9,8	98,00
	{ %	2,2	35,3	9,5	25,0	19,9	10,0	99,9
Kmetijska površina	{ ha	1,20	20,88	5,66	14,18	11,75	0,48	54,13
	{ %	2,3	38,5	10,1	26,3	21,7	0,9	99,8
Število posestev	{	5	29	4	6	3	1	48
	{ %	10,4	60,1	8,4	12,6	6,3	2,2	100
Število prebivalcev v posestni skupini		18	125	13	36	19	1	212

⁹ Ker katastrski urad še nima zbirnega kataloga parcel po kulturah in velikosti, je povprečje računano na osnovi posestnih listov hišnih številk: 1, 3, 4, 5, 23, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 34, 35, 36, 37, 38, 40, 45, 46, 47, 51, 52, 53, 54, 58, 60, 61, 64.

0—2 ha je 70,5 % kmetij (143 prebivalcev), na razpolago pa jim je 35,5 % celotne površine ali 40,8 % kmetijske površine; v posestni skupini 2 do 5 ha je 21 % kmetij (49 prebivalcev), na razpolago jim je 34,5 % celotne površine ali 36,4 % kmetijske površine; v posestni skupini preko 5 ha je 8,5 % kmetij (20 prebivalcev) z 29,9 % celotnega in 22,6 % kmetijskega zemljišča. Vsekakor nam navedeni podatki nazorno pričajo, da socialnopošestne razmere v naselju niso ugodne. Kmetije so pretežno male, zato nesposobne, da bi se gospodarsko normalno razvijale in dopolnjevale z modernejšimi proizvodnimi sredstvi in procesi. Pri teh kmetijah gre intenzifikacija le na račun več vloženega dela. Na drugi strani pa se beg iz kmetij jasno odraža tudi tukaj. Kmetije zapuščajo člani družine, ki bi bili nujno potrebni na kmetiji, zapuščajo jo ne oziraje na velikost razpoložljivega zemljišča. Na večjih kmetijah se pač pomanjkanje delovne sile občuti prej in povzroča neprijeten pojav, ki se nazorno kaže v Taboru, namreč, da ima na eni strani večina kmetij (to je 70,5 %) razmeroma malo zemljišča in ga intenzivno obdela, na drugi strani pa ima precej manjši del kmetij več zemljišča, ki ga pa znatno slabše izkoristi.

Tab. 8. *Kulturne kategorije in socialno posestna struktura*

Posestne skupine	0—0,5	0,5—2	2—5	5—5	5—8	8—10	Skupaj
Njive in vrtovi							
število posestnikov	2	24	4	6	5	—	39
ha	0,25	3,57	1,74	2,55	1,50	—	9,59
% na posestvo	11,5	11,7	19,5	10,5	6,7	—	9,8
Vinogradi							
število posestnikov	5	29	4	6	5	1	48
ha	0,78	11,55	2,28	3,55	3,00	0,48	21,62
% na posestvo	39,5	37,5	25,5	14,6	15,4	4,9	22,8
Travniki in pašniki							
število posestnikov	1	22	4	6	5	—	36
ha	0,10	5,50	1,55	8,02	6,20	—	21,37
% na posestvo	5,0	18,0	17,5	33,1	32,0	—	22,5
Sadovnjaki							
število posestnikov	1	6	2	2	2	—	15
ha	0,09	0,28	0,09	0,06	0,25	—	0,75
% na posestvo	4,4	1,0	1,1	0,2	1,2	—	0,8
Gozdovi							
število posestnikov	5	26	4	6	5	1	45
ha	0,79	9,79	3,28	10,11	8,65	9,30	41,92
% na posestvo	40,0	31,8	36,6	41,6	44,7	95,1	44,1

Zaključki

Tabor pri Dorberku je zanimiv primer ruralnega naselja, ki se je vrastlo v opuščeno obzidje srednjeveškega gradu v času turških vpadov. Naselilo ga je kmečko prebivalstvo, ki je bilo v veliki večini do najnovejših časov v fevdalnih ali polfevdalnih odnosih. Šele sedanja generacija si je pridobila lastninsko pravico nad zemljo. V naselju se niso razvile urbane funkcije razen te, da začasno nudi stanovanja drugje zaposleni delovni sili. Povečini so to domačini.

Edina gospodarska panoga je močno usmerjeno kmetijstvo. Že skozi več desetletij je vinogradništvo s sadjarstvom prevladujoča veja kmečkega gospodarjenja. Kljub temu, da so prirodni pogoji zelo naklonjeni omejenima panogama kmetovanja, pa vendarle ugotavljamo, da še tudi v današnjih razmerah človeku ni uspelo uskladiti tehnologije obdelovanja in pridelovanja s potrebami in zahtevami trga.

Neusklažene razmere med kmetijsko individualno proizvodnjo in drugo proizvodnjo ustvarjajo in povzročajo vrsto nevšečnosti in protislovij: sposobna delovna sila zapušča kmetije; zaradi slabega vrednotenja kmetijske proizvodnje kmečka gospodarstva nimajo osnovnih materialnih sredstev za reprodukcijo in modernizacijo (mehanizacijo) proizvodnih sredstev in procesov; često pa prevladuje tudi negotovost ali bo sploh mogoče prodati pridelke.

Socialno stanje vasi je zares pereče. Žalostni, a česti so pojavi, da že itak maloštevilna kmečka delovna sila obdobjno odhaja na dnino v Italijo, ali pa hodijo na trg v Trst in Gorico, kjer ne prodajajo le proizvodov svojih kmetij, temveč predvsem tudi med potjo po trgovinah in mesnicah nakupljeno blago (npr. cigarete, meso, perutnino, vino, žganje in podobno). Izkupiček navadno porabijo za nakup oblek, živil ali za plačevanje davkov.

Socialno-posestna struktura posestev ni najbolj ugodna. Kljub temu da ugotavljamo, da je kričeče pomanjkanje delovne sile. Zato tudi spoznavamo, da z rastjo posesti naglo pada intenzivnost obdelave. V nemajhni meri moramo upoštevati še dejstvo, da zemljo obdelujejo predvsem starejši ljudje.

Pri proučevanju naselja se je pokazala vrsta problemov, ki kličejo čimprejšnje rešitve. Vendar menimo, da bi bilo potrebno še prej proučiti niz drugih — navidez podobnih naselij in spoznati njihovo celotno problematiko ter vse tipičnosti teh pojavov.

Tudi geografska problematika taborov na Slovenskem še čaka nadaljnje podrobnejše obdelave. Zanima nas tudi, kako so se tabor-ska naselja nadalje vživljala in vživela v sodobni utrip življenja, ko je minila njihova strateška funkcija.

LITERATURA IN VIRI

1. Statistični popis kmečkih gospodarstev 1960; popisnice po zasebnih kmečkih gospodarstvih SZS; Zavod za statistiko SRS, statistični okoliš 51.922.
2. Rado Bednarik, Stare priče — Dornberški gospodje, Družina, Mesečnik za zabavo in pouk, leto I, Gorica 1929.
3. Posestni listi in katastrska mapa k. o. Dornberk, naselje Tabor — Katastrska uprava Nova Gorica.
4. Kartoteka prebivalstva, naselje Tabor pri Dornberku — Matični urad Dornberk.
5. Spezial Orts Repertorium des Österreichisch illyrisches Küstenland, Wien 1894 (štetje 31. XII. 1890).
6. Leksikon občin za avstrijsko-ilirsko Primorje, Dunaj 1906 (popis 31. XII. 1900).
7. Spezialortsrepertorium für das Öster.-illyrisches Küstenland, Wien 1918. (Popis 31. XII. 1910.)
8. Podatki o popisu prebivalstva 1948, 1953 in 1961, Zavod za statistiko SR Slovenije.
9. Svetozar Ilešič, Kmečka naselja na Primorskem. Geografski vestnik XX-XXI, Ljubljana 1949.
10. Svetozar Ilešič, Sistemi poljske razdelitve na Slovenskem, SAZU, Ljubljana 1950.
11. Milko Kos, Srednjeveški urbarji za Slovenijo, Urbarji Slovenskega Primorja, SAZU, Ljubljana 1954.
12. Anton Melik, Kmetjska naselja na Slovenskem, Geografski vestnik IX, Ljubljana 1953.
13. Anton Melik, Slovensko Primorje, Slovenska Matica, Ljubljana leta 1960.
14. Simon Rutar, Poknežena grofija Goriška in Gradiška, Matica Slovenska, Ljubljana 1893.
15. Meteorološki godišnjak, Sav. hidromet. Zavod, Beograd 1950 do 1960.
16. Letno poročilo meteorološke službe 1957, Hidrometereološki zavod Slovenije, Ljubljana 1957.
17. Padavine u Jugoslaviji 1925—40, Sav. hidromet. zavod, Beograd leta 1957.
18. Carl Czoernig, Das Land Görz und Gradisca, Wien 1873.

TABOR NEAR DORNBERK

Summary

Tabor near Dornberk is a small agricultural settlement in the valley of the Vipava River. It awakens our interest because of its strategic situation on an exposed elevation above the valley, because of its external appearance unusual for this region, because of its name and the fortifications with which the settlement is literally intergrown. In the past, too, the settlement was agrarian. Its situation, the type of its construction, and its form have been influenced above all by two historic factors: in the same spot was situated the mediaeval castle Dornberk which was relinquished by its owners already in the 15th century. During the period of Turkish raids the peasant population moved into the then empty fortification and changed it into a fortified camp, the so-called tabor. It is in this way that the name was given to the place. In Slovenia the name Tabor always emerged as a result of its defensive function in the protection against Turks. The two phases in the history of our Tabor are clearly visible in the present day physiognomy of the settlement. In its southern part we find preserved the foundations of the castle building (N° 8 in our plan); they are encircled by a village road (N° 9 in our plan); around it stands a series of peasant houses with their backs leaning on the inner side of the castle wall. The southern part of the fortification with its towers and back door is especially well preserved. The front door has been destroyed and it is in this direction that the subsequent growth of the village continued beyond the limits of the fortification.

In subsequent chapters the author discusses the development of agrarian cultures, above all of special cultures, the viticulture and fruitgrowing, the changes in the number of its inhabitants, and the structure in the ownership of the land. In connection with the latter we can observe considerable emigration from the settlement and, connected with this, the abandonment of the agrarian way of life. Many problems encountered here are common with those of the whole region or even of the whole agricultural population in our country, so that we can find them at Tabor only in their typical forms.

Typical of the settlement is the change in the valuation individual cultures enjoyed when the settlement belonged to Austria (until 1918), Italy (until 1945), and Yugoslavia after the liberation. The fact that the settlement belonged to one or to the other state finds its expression in special attention paid to the cultivation of such cultures that were not available easily on the markets of that state (e. g., early cherries in Austria—Hungary).

The social structure in the ownership of land is not the most favourable. In spite of this we find that there is a critical need of working power. We see therefore that the intensity of cultivation rapidly decreases with the increased size of landholdings. Not to a small degree the fact must also be taken into consideration that the land is now being cultivated primarily by older people. Because of the low value agricultural production has we find that the peasants do not dispose with basic preconditions for the reproduction and modernization of the means and processes of production. They are also often uncertain whether they will at all be able to sell their agricultural products.

The study is illustrated by plates showing the exploitation of the soil, the social structure of ownership, the changes in the number of inhabitants, the ground plan of the settlement, the map showing the exploitation of the soil belonging to the village, etc.